

Türkiyəli şair və yazıçı Aytan Mutlu 6 oktyabr 1952-ci ildə Balıkesirin Bandırma əyalətində dünyaya gəlib. İlk şeir və hekayələri hələ orta məktəb illərində yerli qəzetlərdə işıq üzü görmüş, sonralar dövrün ən populyar və nüfuzlu ədəbi dərgilərində yer almışdır. O, "İbrahim Yıldızoğlu Şiir Ödülü"nə, "Yalova Uluslararası Şiir Etkinliyi", "M.Sunullah Arsoy şiir ödülü" kimi bir çox ədəbi mükafatlara layiq görülmüşdür. "Dayan ev sevdəm", "Kül izi", "Danizə doğru", "Daş ayna", "Uzun gəmidə axşam" və başqa şeir kitablarının müəllifi olan Aytan Mutlu həm də tərcümə fəaliyyəti ilə məşğul olur.

- Gəlin sizi yazmağa vadar edən səbəblərdən danışsaq. Aytan Mutluya görə poeziya, bütöv-

tədim daha çox sual və həyatdan eşitmək istədiyim daha çox cavab var.

- Günümüzün qadın yazmalarının lirik qəhrəmanı demək olar ki, əksər hallarda "pessimist ruhlu, əzab çəkmiş, həsrət dolu, məşəqqətli həyat sürmüş qadın"dır. Bəs sizin ədəbi qəhrəmanınızı fərqləndirən cizgilər hansılardır?

- Mənim şeirlərim həyatın içindəki insanı bütün dərdləri, sevincləri, peşmanlıqları, qorxuları, yəni insana aid nə hiss varsa o duyğu və yaşantıları ilə mühakimə edir və sözlər vasitəsi ilə insanın özünü özünə göstərməyə çalışır. Qadın həyatı boyunca kənarlaşdırılmış və ikinci sinif olaraq görüldüyü üçün kişiye nisbətən daha bədbindir. Mənim şeirlərimdəki qadın kənardaqaldığın fərqi olan, mühakimə edən, səbəbləri araşdırən, ət-rafındakı tələblərə boyun əyməyən və başını dik saxlayan qadındır. O,

ölkələrdə nəsr, şeir yazmaq və seçdiyi yazı sahəsində gücə çevrilmək çətindir. Hələ üstelik, qadın olmağın məsuliyyəti və hələ də bütün dünyada hökm sürən "kişi hakimidir" anlayışının qadının həyatına hər addımda müdaxiləsinin gətirdiyi çətinlikləri nəzərə alsaq, yəqin ki, həm qadın, həm də şair olmaq, dar çərçivəyə salınmış həyatını hissəciklərinə qədar dağıdıb yenidən quraraq bütün dünyanı və oradakı həyatları sıığıdır biləcəyi yeni bir sözlər dünyası yaratmaq o qədər də asan iş deyildir. Dünyada "kişi şair" ifadəsi yoxdursa, "qadın şair" ifadəsi də mənə kəsb etmir. Tarix boyunca qadının vəziyyətinə nəzər salsaq, görərik ki, yaşadığımız dövrdə və xüsusilə bizim kimi dair ölkələrində qadın, həyatına dair məsələlərdə çox zaman öz iradəsi ilə qərar verməkdən məhrum edilib. Matriarxal dövrlərdə qadın əsas qüvvə olsa da, dəmir dövründən etibarən mülkiyyət an-

şer istedadla, dünyagörüşü ilə və bu işə könül verməklə, zaman ayrımaqla bağlı bir hadisədir. Təəssüf ki, "qadından şair olmaz" deyə bir hökm isə günümüzdə də aktualdır. Amma bu vəziyyət qadınların şeir yazmayacağı demək deyildir. Şeir tarixinə nəzər saldıqda, böyük uğurlar əldə etmiş şair qadınların olduğunu deyə bilərik. Həttə Nobel mükafatına layiq görülmüş şair qadınlar da vardır. Deməli, burada problem qadının sistem tərəfindən ikinci dərəcəli qəbul edilməsinə bağlıdır.

- Rus şairəsi Zinəida Gippius "Gündəliklər" əsərində "Mən şeiri dua edirmiş kimi yazıram və onları yer üzündəki heç kəsə, heç bir insana həsr etmirəm" deyir. Aytan Mutlunun necə, şeirlərinin bəlli bir istinad nöqtəsi varmı, yoxsa ilham pərinizin dilə gəlməsində platonik hissləriniz üstünlük təşkil edir?

- Bəli, bu cür də demək olar. Çünki şeir yazarkən sanki vəcdə gəlinirsiniz. Xarici aləmlə bütün əlaqələrinizi qopur. Sadəcə siz, sözlər və fikrinizdə qiğılıcm yaradan bir xatirə, bir savaşı fotosu, qayadan püskürən bir çiçək, bir körpənin küskün baxışı qalar... Xüsusilə həyata dair olan və sizin həssaslığınızı hiss edən bir şey var sadəcə... Yazı zamanı təcrübəniz, ağılnız və duyğularınız sizə yol göstərir. Amma bütün bunların varlığı şeiri bitirmək üçün kifayət etmir. Əlbəttə, bəzən bizi yazmağa məcbur edən şeirlər də var. Amma bu şeirlər sadəcə, daxilimizdə uzun zamandır gizlənen və təcrübə əldə edən həssaslığın qəfildən özünü çölə atmasıdır. Mənim şeirim ilham pəriləri-nə üz vermir. Çünki şair əvvəlcə dünyaya, insana, yaşadılanlara və yaşanmalı olanlara könül gözü ilə baxmaldır. Hər xırdalığı görməli, hər öncəliyin fərqi olmalıdır. Əgər həyata bu cür baxsa, ilham pərilərini gözləməyə gerek qalmaz. Siz şeiri yazmırsınız, şeir özünü sizə yazdırır.

- Bu günə qədər çoxsaylı kitablarınız işıq üzü görüb, sizi olduqca məhsuldar şair adlandırmaq olar. Bəzən şairlər bu və ya digər şeiri öz yaradıcılıqlarının şah əsəri hesab edirlər. Sizin yaradıcılıq zirvənizi fəth edən şeiriniz varmı?

- Hər zaman "hələ yazmadığım şeir mənim şah əsərimdir" deyə düşünmüşəm. Onu bir gün yazıb bilərimmi? Bilmirəm. Mənim poeziyadakı əsas məqsədim, yazdığım son şeirin əvvəlkindən daha yaxşı olmasıdır. Doğma xüsusiyətlərini qoruyub saxlayaraq inkişaf etməsi, daha balanslı bir müzakirə üçün müəyyən mənada nizamlayıcı olması, bu şeirim əvvəlki şeirə nisbətən nə qədər inkişaf etdiyinin göstəricisidir.

- Şeirlərinizin birində "Eşq hələ səfər edilməmiş ölkədir" deyirsiniz. Elə bil, bu misradə sufizm havası duyulur. Ümumiyyətlə, şeirlərinizdəki fəlsəfi qatlar onları yenidən oxumağa və düşünməyə vadar edir...

- Eşq insanın hər zaman yaşamaq istədiyi duyğudur. Çünki eşq ölümə qarşı üsyandır. Amma təəsüf ki, hər zaman həsrət duyulan, uğurluna ölkələr devrilən, can verilən bu duyğu əlçatmaz arzu olaraq qalır.

Davami sahifə 20-də

Şeir mühakimə etməyin bir yoludur

Aytan Mutlu: "Poeziyadakı əsas məqsədim, yazdığım son şeirin əvvəlkindən daha yaxşı olmasıdır"

lüksdə götürsək, ədəbiyyat nədir?

- İnsan dünyaya tək gəlir, qələbəliklərin içində təkbaşına yaşayır və ölür. Həyatı boyu kim olduğunu, haradan gəlib hara getdiyini özündən soruşur. Bu mənada, həyata həmişə suallar arasından baxır. Cavablar isə ya hansısa sirlə məkanda gizlənilir, ya da mövcud deyildir. Bu vəziyyət insan oğluna hər zaman əzab verir. Amma yenə də sual verməkdən, cavab axtarmaqdan, özünü tanımağa çalışmaqdan, kainatı və dünyanı, həyatı və ölümü mühakimə etməkdən heç vaxt imtina etməmişdir. Bax, həmin bu vəziyyət fəlsəfini və sənəti yaratmış, insan oğlunun axtarışlarına və suallarına, bəlkə də tapmaq istədiyi cavablara sənət yolu ilə qovuşmasına rəvac vermişdir. Şeir də mənim üçün bu dünyaya niyə gəldiyimi, kim olduğumu, harada olduğumu və hara getdiyimi mühakimə etməyin bir yoludur. Bu baxımdan, şeir yazmaq öləndəkə vaz keçməyəcəyim məşğuliyətdir. Çünki həyatdan soruşmaq is-

layışının döviyyəyə daxil olması ilə hökmümlüyünü itirmişdir. Qadınlar ilkin cəmiyyət quruluşunun məişət olaraq qəbul edildiyi gündən bu tarafa min illərdə ki, baş alıb gədən ayrı-seçkiliklə üz-üzədirlər. Cəmiyyətin qadına yüklədiyi müxtəlif vəzifələr var. Məsələn, bir qadının mətbəxdə qab yumağı bizi narahat etmir. Amma həmin tabloya bir kişini yerləşdirməyə çətinlik çəkerik. Davamlı olaraq sisteməlik cəhətdən eyni işləri görmək insanda yaradıcılığı inkişaf etdirməz, əksinə, geri salar. Bundan başqa, BMT-nin daxilində fəaliyyət göstərən təşkilatın araşdırmasına əsasən, dünyadakı işlərin dördü üçünü həyata keçirən qadınlar mülkiyyətin sadəcə olaraq, onda birinə sahibdir. Yeni qadının pulu, dolayısı yolla gücü kişiye nisbətən olduqca azdır. Amma işi daha çoxdur. Bu vəziyyətdə özünü inkişaf etdir-mək üçün mühüm olan təhsil vəsaitlərinə əlinin çatması da kişiye nisbətən daha çətinlikdir. Hələ də ölkəmizdə ailənin maddi vəsaiti azdırsa, qız uşaqlarından əvvəl oğlan uşaqlarının oxuması vacib hesab edilir. Bundan başqa, hamımızın bildiyi kimi, oğlan uşaqları kiçik yaşlarda küçədəki həyatla tanış olur, qız uşaqları isə adətən, ev daxilində, küçədən uzaqda böyüdürlər. Dolayısı yolla desək, bir tərəfdən baxanda ilkin insanın zehni olaraq azadlığına məcburiyyət duyan şeir yazmaq fəaliyyəti kişilər üçün qadınlara nisbətən daha asan məşğuliyətdir. Müxtəlif ayrı-seçkilik salan fikirlər səbəbindən də qadınların yazdıqları şeirlər əsrlər boyunca hər zaman təhqir olunmuş və xüsusi olaraq diqqət yetirilməmişdir. Nədənə şeir yazmaq hər zaman kişi işi olaraq qəbul edilmişdir. Halbuki şeirin cinsiyyətlə heç bir əlaqəsi yoxdur.

- Bəs, "qadın ədəbiyyatı" anlayışını necə, qəbul edirsinizmi? Yəni, sizcə, poeziyanın cinsiyyəti varmı?

- Sənət insan tərəfindən yaradılan şüur məhsuludur. Bu mənada, həyatın heç bir dövründə cinsi ayrı-seçkililiyə çətinləşən "Qadın şair, kişi şair" ifadələrini yaxın buraxmamışam. Şeirin cinsiyyəti mübahisə mövzusu olmadığı kimi, şairin cinsiyyəti də şeirin qiymətləndirilməsində ölçü vahidi deyil və olmalıdır. Halbuki, bizim kimi söz mədəniyyətindən yazı mədəniyyəti mərhələsinə birtəbə manada keçid edə bilməmiş

Qərbdə zamanla fərqli mənalar əldə edərək mahiyyət qazanan, islam mədəniyyətində daha çox təsəvvüf fəlsəfi ilə düşüncəyə daxil olan eşq anlayışı əslər boyu insanın həyatdakı üstünlüyünü qoruyub saxlamış, insan oğlu onu idarə edən bu güclü duyğunun necə yaranması və xüsusiyyəti barədə düşünmüş, müxtəlif nəzəriyyələri irəliləşdirmişdir. Üzərində bu qədər çox baş sındırılan anlayışın nə olması haqqında bu gün də çox söz deyilməsinə baxmayaraq, əsl mənə hələ də açıqlanmayıb. Eşqi hiss edirik, bəzimiz yaşayır və ya yaşadığımızı düşünrük. İnandırım ki, poetik bir insan eşqi son nəfəsinə kimi dəftərindən silməz. Necə və hansı formada qavramış olsa da. Eşqin istədiyi fədakarlığı həyata keçirə bilməyəcəyindən qorxub özünü mühafizə etməyə çalışan insanlar da var. Düşünürəm ki, onlar da eşq

şey meni maraqlandırır və daha yaxşı bir insan, daha gözəl bir dünya xəyal edərəmsə, demək, qüsurları nəzərə çatdırmalı, düzgün məsləhət verməliyəm. Əgər mənim belə bir dərdim varsa - ki şeirin dərdi əslində, budur, heç bir şeydən çəkinmədən, qorxmadan şeirimi yazmalıyam. Bir hadisə danışım: Amerika İraq işğal etdikdən sonra Al Marbed şeir festivalına dəvət edilmişdim. İraqdan demək olar hər gün qiyam və bomba xəbərləri gəlirdi. Əvvəlcə çəkirdim. Bu qədər təhlükəli bir yerə getməliyemmi? Sonra bu cür düşündüyümün fərqi vardıqda özümə utandım. Madam ki, şeir yazırdım və şeir mənim həyatımdı, o halda çəkinməyə, qorxmağa haqqım yoxdur. Dəvəti qəbul etdim. Və nə yaxşı ki, qatıldım. Həyatımın ən gözəl təcrübələrindən biri oldu və orada gördüklərim mənə yeni dostlar və bir neçə şeir qazandırdı. Feminizmə gəlincə, qadın azadlıq

moderndən sonrakı bir dövrdə qloballaşmanın irqçiliyin, silahlandırmanın, istismarın baş aldığı dünyada yaşayırsanız şeir bəlkə də hər zamankından daha çox dilinə, yəni vətəninə diqqət yetirmək məcburiyyətindədir. Çünki şeirin qələmə aldığı sadəcə şeir deyil. Şair ilahi əmanətin daşıyıcısıdır. Yeni əfsanələr quraraq başlanğıca - o, təmiz insana dönüşün yolu ürəkəçandır. Şair, insanın insanlaşma zamanındakı ilahi vəzifənin şamanı olduğuna hər zaman yada salmalıdır. Şair şeirini öz dili ilə yazır, amma nəhayətdə dünya və bütün insanlıq üçün yazır.

- Siz həm də ingilis dilindən türk dilinə nəsr və poetik tərcümələr edirsiniz. Hətta Qoqulun "Ölü canlar" əsərini də Türkiyə türkcəsinə çeviribsiniz. Bəs necə düşünürsünüz, şeir tərcüməsinin məhz şair tərəfindən edilməsi onun uğurlu alınmasına zə-

çətinliyin öhdəsindən də ən yaxşı şair-tərcüməçilərin gəldiyi şübhəsizdir.

- "Nobel", "Buker", "Qonkur" kimi mükafatların ədəbiyyatın inkişafında rolu haqqında nə deyə bilərsiniz?

- Ədəbi mükafatlar hər şeydən əvvəl mükafata layiq görülməyi yazıçının əsərlərinə oxucu baxışından proyektor işığı sair. Beləcə, həmin əsərin daha çox oxucu qazanmasına səbəb olur. İzləyə bilməyəcəyimiz qədər çox kitabın nəşr edildiyi gündümüzdə kompas olaraq istifadə edə biləcəyimiz mexanizmlərdən biri də ədəbi mükafatlardır. Amma mükafat qazanması nə həmin əsərin dəyəri artırır, nə də həmin yazıçının nəhəng yazıçı, ya da şair edir. Şairi şair edən nəşrlər əvvəlcə istedad, sonra isə bu istedadı inkişaf etdirmək cəhdidir. Duyğusalıq, savad və dünyagörüşü təcrübəsi, ən əsası da bütün həyatları öz həyatını kimi qavramaq. İnsanı, dünyanı, nə varsa onu sevmək, sevmək, yenə sevmək...

- Dünyanın məşhur şair və yazıçılar kitab haqqında bir çox dəyərli fikirlər səsləndirmiş, insanların həyatında kitabın nə qədər mühüm rolunun olduğunu ifadə etmişlər. Məsələn, Andre Moruanın fikrincə, kitab digər xalqlara açılan pəncərədir, Maksim Gorki isə deyir ki, kitabları sevin, onlar sizin həyatınızı yüngülləşdirir. Lakin, gəlin etiraf edək ki, günümüzün insanı kitab oxumağa o qədər də meyilli deyil. Sizcə "müasir insan" və "kitab" anlayışlarının müayyan mənada bənzərsiz mövqədə olmasına səbəb nədir? Bu vəziyyətdən çıxış yolunu nədə görürsünüz?

- Oxumaq, doğulduğu andan etibarən uzun təhsil müddəti keçirən insan üçün ən asan və ən təsiri öyrənmək yoludur. Oxuma fəizinin başqalarına görə daha yüksək olduğu inkişaf etmiş ölkələrdəki təşkilatlar, gündümüzdə insanların daha çox oxumaq alışqanlıqına sahib olması üçün şərait yaratmağa çalışırlar. Geri qalmış cəmiyyətlərin qarışıqlıqları problemlərin bir çoxunun təməlinə isə təhsilsizlik yer alıb. Bu cəmiyyətlərdə insanlar oxuyaraq keçirə biləcəkləri zamanları daha çox gərəksiz məşğuliyyətlərlə keçirməkdədirlər. Lakin oxuma alışqanlıqı əvvəlcə insanları özəri üçün mütləq yararlı olduğu alışqanlıqdır. Oxumaq anlama qabiliyyətinizi artırır. Zira, nə qədər oxusanız, o qədər bilirsiniz. Nə qədər öyrənsəniz o qədər fərqli həyatlarla görüşər, həm özünüzə, həm də insana, dünyaya, həyata və sizə əhatə edən zamana aid yeni şeylər öyrənersiniz. Bu da şüurunuzun qapılarını genişləndirərək sizi daha bacarıqlı birinə çevirir. Gündümüzdə isə televiziya filmləri ilə internetlərinin, insanların kitab oxuma vərdisindən uzaqlaşdırdığı həqiqətdir. Texnikanın inkişafı, xüsusilə internetin yayılması ilə birgə vətəndaşlar kitabı kompüterdən oxumağa üstünlük verirlər. Çünki hər hansı məbləğ ödəmək məcburiyyətində qalmırlar. Bu vəziyyət kitab sektoruna olduqca təsir edir. Ümid edək ki, kitab, texnikanın yaratdığı rahatlıqlardan yararlanaraq bu qədəri öz xeyrinə çevirmənin bir yolunu tapacaqdır.

Söhbətəşdi:
Xatirə Nurgül

Şeir mühakimə etməyin bir yoludur

Aytən Mutlu: "Poeziyadakı əsas məqsədim, yazdığım son şeirin əvvəlkindən daha yaxşı olmasıdır"

həsreti çəkir və eyni formada yaşayırlar. Kinolarda, romanlarda, şeirlərdə. Yəni özlərini başqalarının yerinə qoyduqları sosial dünyalarda. Qadın ya da kişinin özündən başqa bir nəsnənin üzərində dayanaraq özünü o mənada təqdim etmək istəyi ilə yaşadığını və həsrətinin bütün insanların ortaq məxrəci olduğunu düşünürəm. Mən eşqi insan olmağın əsas xüsusiyyəti hesab edirəm. Var olmağın, yaşamağın, təbiətin yaratdığı ən ağıllı və ən mükəmməl varlıq olmağın insana yüklediyi cavabdehlik duyğusu varlığa, bitkiyə, ulduza, həyatın inkişafı daha gözəl olması üçün göstərilən səylərə həsrətdir. Həm bəşəriyyət, həm də cəmiyyətdə yaşadığımız əzablar həmin duyğunun aynasıdır, oradan da şeirə mənə ayaz açır.

Çünki insan özü yaratdığı xoşagəlməzliklərə görə özünü tamamilə həbs etmiş kimi görür. Bu səbəbdən eşqin hələ gedilməmiş bir ölkə olduğunu söylədim. Nəzəriyyəsi isə belədir, imperalizmin yumşaq və qəbul edilə bilən izahı, postmodernizm və yeni dünya qaydası. Bax, bu xoşagəlməzliklərə qarşı müqavimət gücünün eşqdən yarandığı və insan oğlunun bir gün eşq ölkəsinə gedə biləcəyini düşünürəm.

- Şeirlərinizdə həm də feminizm cizgiləri duyulur. Əsasən də "Femina" adlı şeirlərinizdə. Həm də poetik ifadə tərzinizdə etirazlı dolu notların hökm sürdüyünün şahidi oluruq. Bəs siz necə, özünüzdə cəsarətli şair hesab edirsinizmi?

- Şeir bir növ izahata bənzəyir, yeni başqalarının ağına gətirməyi və ya söyləməyə çəkdiyini şeyləri axtarmaq və tapdığını düşündükdə şeir dili ilə qələmə almaqdır. Bu, cəsarət və eyni zamanda fədakarlıq tələb edir. İnsana aid hər

hərəkəti olaraq cəhd kimi başlamış, amma sonradan bəzi səpmələr baş vermişdir. Buna baxmayaraq, mən öz adıma deyə bilərəm ki, feminist dostlarımdan çox şey öyrənmişəm.

- Ədəbiyyatın vəzifələrindən biri də aid olduğu dilin qüsurlarını aradan qaldırmaq, mümkün olduqca yeni sözlər qazandırmadır. Sizcə, bu baxımdan modernist əsərləri tapıntı hesab etmək olarmı?

- Mənim bəzi şeirlərimdə türk dilinə zidd olmayan, dilin ruhuna uyğun, uydurma sözlər var. Məsələn, çankır çiçik. Ya da öz mənəsindən başqa yeni mənalar verdim sözlər var (məsələn, yanılan). Mən bu cür sözləri şeirlərimdə istifadə etməkdən çəkinmərəm. Əksinə, bundan ləzzət alıram. Çünki şeirimdə də anası olan türk dili mənim başımın tacıdır. Dediğiniz kimi, şeirin əsas vəzifələrindən biri də dilini qorumaq, qaydalara riayət etmək, inkişafına xeyir vermək üçün çalışmaqdır. Üstəlik çağdaş dünyada şərq və qərb ayrışdırıcı getdikcə mənasını itirirsə,

manat verə biləmi?

- Şeir tərcüməsini şeiri yenidən yazmaq kimi qəbul edən bəzi nəzəriyyəçilər və şairlər bu səbəbdən şeir tərcüməsinə qarşı çıxırlar. Bu baxımdan, şeirin tərcüməsinin mümkünsüzlüyü haqqında çox söz söyleneib. Mallar və Pol Valeri şeirin əcnəbi dilə çevrilə bilməyəcəyini, ən xırda dəyişikliyin, yer dəyişdirməyin şeiri şeir olmaqdan çıxaraçağı fikrini irəli sürmüşdülər. Onlara görə şeir öz dilində nəsrə belə çevrilə bilməz. Şeir tərcümələrində hər şeydə yoxa çıxan nələri saxladığı fikrini irəli sürmüşdülər. Onlara görə şeir öz dilində nəsrə belə çevrilə bilməz. Şeir tərcümələrində hər şeydə yoxa çıxan nələri saxladığı fikrini irəli sürmüşdülər. Onlara görə şeir öz dilində nəsrə belə çevrilə bilməz. Şeir tərcümələrində hər şeydə yoxa çıxan nələri saxladığı fikrini irəli sürmüşdülər.

Yaxşı, deyək ki şeir tərcümə oluna bilməz. Həmin əcnəbi dili bilmədiyinə görə dünya şeirini necə öyrənəcəyik, necə izləyəcəyik? Yoxsa şeir tərcümə oluna bilməz deyib, uzaqlaşacağıq? Təbii ki, xeyr. Doğrudur, bir şeiri xırdalqları ilə başqa bir dillə uyğunlaşdırmaq mümkündür deyil. Amma o şeirin ruhuna ən yaxın kəlməni tapmağa çalışaraq çevrildiyi dildə yenidən yazmaq da ən azından oxucuya və şeirə qiymət verməkdir. Belə bir